

Rapport 2010:29

Slottsträdgårdscaféet

Arkeologisk förundersökning 2010

Lars Jönsson

Rapport 2010:29

Slottsträdgårdscaféet

Arkeologisk förundersökning 2010

Lars Jönsson

Fornlämningsnr: 19:2 och 20
Innerstaden 10:14, Malmö
Malmö kommun
Skåne län

Sydsvensk Arkeologi AB

Kristianstad

Box 134

291 22 Kristianstad

Telefon (Regionmuseets växel): 044-13 58 00

Malmö

Box 406

20124 Malmö

www.sydsvenskarkeologi.se

© 2010 Sydsvensk Arkeologi AB

Rapport 2010:29

Omslag: Karta över Malmö upprättad av A.U. Isberg år 1875. Röd prick är schaktets placering vid Slottsträdgårdscaféet (grönt) och bastion Carl Gustaf.

Kartor ur allmänt kartmaterial, © Lantmäteriverket, Gävle.

Innehåll

Sammanfattning	5
Inledning	6
Läge och topografi	6
Historik	6
Övre och Nedre Malmö	6
Marknadsplatsen	6
Staden växer fram	7
Staden under senmedeltid och senare	7
Tidigare undersökningar	8
Undersökningsresultat	8
Antikvarisk syntes	10
Referenser	11
Administrativa uppgifter	12

Fig. 1. Malmös belägenhet i Skåne.

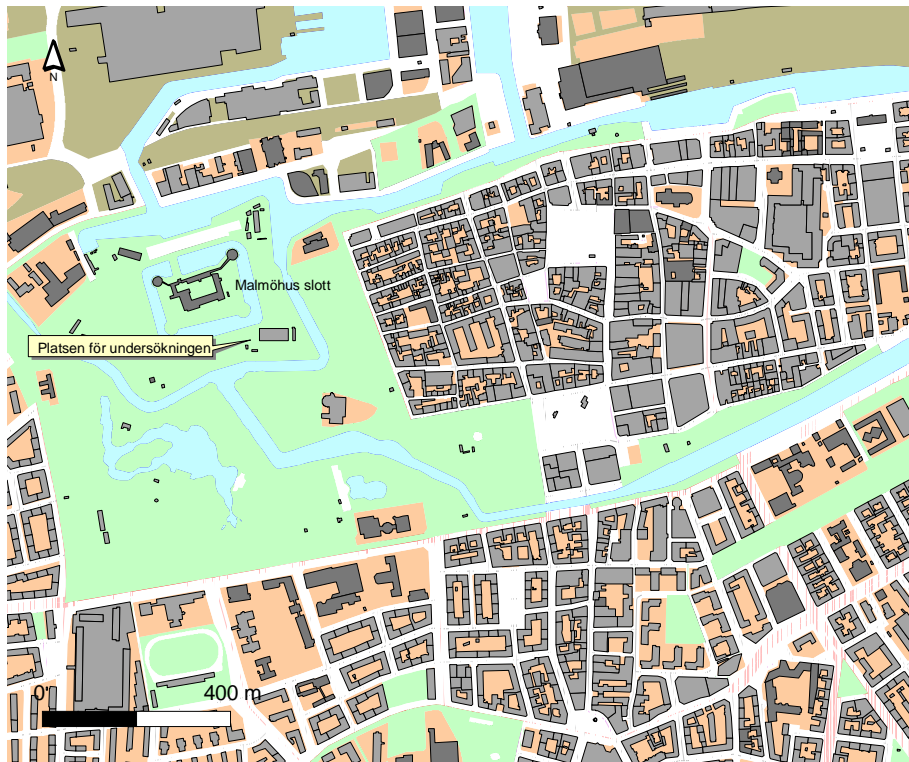

Fig. 2. Undersökningsområdets placering i Malmö, strax intill Slottsträdgårdscaféet i Kungsparken.

Sammanfattning

I samband med nedläggning av el, vatten och avlopp till en provisorisk arbetsbod bakom Slottsträdgårdscaféet i Kungsparken i Malmö har schaktning genomförts. Schaktningen utfördes inom Malmö medeltida stad och på platsen för Bastion Carl Gustaf, en av fyra bastioner som enligt beslut från år 1662 anlades utanför Slottsholmen.

I schaktet påträffades bl.a. ett raseringslager, sannolikt från nedrivningen av bastionen. Under detta fanns ett något vattenavsatt utfyllnadslager, eventuellt ditkommit i samband med förbättringen av vallgravar och uppförandet av bastionen.

Nederst i schaktet fanns äldre kulturlager, möjligtvis avsatt i samband med nedrivningen av äldre, medeltida bebyggelse på platsen.

Inledning

I samband med nedläggning av el, vatten och avlopp till en provisorisk arbetsbod bakom Slottsträdgårdscaféet i Kungsparken i Malmö (fastigheten Innerstaden 10:14) har markingrepp skett. Då arbetena utfördes i den västra delen av Malmös medeltida bebyggelseområde (RAÄ nr 20), och på platsen för försvarsverken runt Malmöhus slott (RAÄ 19:2), beslutade länsstyrelsen i Skåne län att en arkeologisk förundersökning i form av schaktningövervakning skulle genomföras. Ansvarig arkeologisk institution var Sydsvensk Arkeologi AB.

Läge och topografi

Staden Malmö är belägen vid ett nordligt kustavsnitt i den allra sydligaste delen av Lommabukten. Kustområdet är flackt med ett långgrund strandavsnitt och strax innanför förstranden fanns en öst-västligt liggande strandrevel. Några hundra meter söder om denna, inåt land, vidtog omfattande våtmarksområden. Dessa är senare benämnda Rörsjöarna. Möjligen avdelades dessa av en landtunga i förlängningen av nuvarande Södra Förstadsgatan. I väster avgränsades området av Korrebäcken, vilken rann ut i Öresund på den plats där porttornet till Malmöhus senare uppfördes (Thomasson 2008, s. 286 f.).

Historik

Övre och Nedre Malmö

Vid strandplatsen fanns en by med namnet *Malmøi* (Tomner 1971, s. 180 ff.). Orten förekommer i det skriftliga källmaterialet från slutet av 1100-talet fram till år 1415. I ett testamente från år 1269 donerar ärkediakonen Erland Erlandson i Lund pengar till kyrkorna i Övre Malmö, beläget i inlandet, och i Nedre Malmö, som då är beteckningen på strandplatsen (Tomner 1971, s. 180 f; Thomasson 2008, s. 287).

Marknadsplatsen

Längs med den öst-västliga strandreveln anläggs från slutet av 1100-talet till omkring 1300 ett stort antal s.k. lerbottnar. Lerbottnarna innebar att hanteringen av fisken blev viktigt för fler aktörer, och därmed hade den blivit en marknadsvara (Thomasson 2008, s. 289f). Sträckningen längs med stranden och strandreveln, från Korrebäcken i väster till Drottningstorget i öster, utnyttjades som ett marknads- och fiskeområde. Längs sträckan har ett flertal lerbottnar dokumenterats i såväl gatumark som kvartersmark.

Staden växer fram

Någon gång i början av 1200-talet börjar allt större partier av strandplatsen att regleras och bebyggas. Innebörden av detta är att området delas upp i tomter där bebyggelsen allt mer förtätas och blir varaktig. Successivt utformas även ett vägnät, vilket skapar en skillnad mellan offentliga och privata rum.

I samband med ianspråktagandet av platsen anläggs även kyrkliga och världsliga institutioner. I ärkediakonen Erland Erlandsons testamente från år 1269 omnämns en kyrka, som sannolikt är den som finns avbildad på ett sigill från år 1350 (t.ex. Reisnert 1993). Den var helgad åt S:t Petri och S:t Pauli, och bör ha stått på samma plats som den nuvarande kyrkan. Den nuvarande tegelgotiska kyrkan började byggas ca 1300, och blev så småningom Skandinavien största medeltida stadskyrka (Andrén 1985, s. 57).

År 1275 omnämns borgare i Malmö, och vid slutet av samma sekel omnämns fogdar. Det äldsta bevarade privilegiebrevet är utfärdat av den svenske kungen Magnus Eriksson år 1353 (Tomner 1971). År 1368 nämns för första gången en borg i staden, men redan år 1294 omnämns att kung Erik Menved haft en fogde i staden som kan ha residerat på en borg (Thomasson 2008, s. 291).

En av de äldsta gatorna i staden är ”Thet laange Adelgade”, vilket är den medeltida benämningen på det som idag är Väster-, Adel- och Östergatorna (Reisnert 2006, s. 85; Thomasson 2006, s. 171).

Staden under senmedeltid och senare

Under senmedeltiden utvecklades Malmö till Danmarks näst största stad efter Köpenhamn. Intill *thet laange Adelgade* fanns det äldsta kända rådhuset, torget och stadens huvudsakliga prestigearkitektur i form av stenhus och korsvirkeshus. År 1419 omnämns för första gången den s.k. Strandmuren, vilken var ca 1450 m lång. Den sträckte sig från stadens västra port till den östra (Rosborn 1984, s. 37). Muren var tre stenar tjock och fem meter hög, och revs i samband med fästningsarbetena under 1600-talet.

Efter det svenska övertagandet av Skåne år 1658 utvecklades Malmö till en garnisonsstad. Arbetena med att förstärka bastioner, murar och vallgravar runt staden gjorde så småningom att Malmö blev en av landets starkaste och modernaste fästningar. Mellan åren 1805 och 1811 raserades försvarsverken kring staden.

Tidigare undersökningar

I samband med tillbyggnad av Slottsträdgårdscaféet år 2007 genomfördes en arkeologisk förundersökning. En yta på ca 80 m² öster om den dåvarande enda byggnaden schaktades. Schaktdjupet var merendels inte mer än 0,8 meter, förutom på en ca 3 x 4 meter stor yta, där djupet låg på ca 2,35 meter under den nuvarande marknivån. Strax ovan botten, ca 1,2 m ö.h. framkom lämningar efter ett lergolv och ett stolphål. Det nordöstra hörnet av golvet låg i den västra delen av schaktet. Golvet utgjordes av bränd och obränd lera. Lämningarna finns bevarade under tillbyggnaden (Einarsen 2008).

Undersökningsresultat

Schaktningen för el, vatten och avlopp utördes i kanten av den västra delen av Bastion Carl Gustaf, en av fyra bastioner som enligt ett beslut från år 1662 anlades utanför Slottsholmen. På bastionerna anlades byggnader som behövdes för garnisonens underhåll.

Fig. 3. Schaktet vid Slottsträdgårdscaféet i Kungsparken, strax söder om Malmöhus slott. Schaktet är beläget i kanten av bastion Carl Gustaf.

Schaktet var ca 25 meter långt, ca 1 meter brett och mellan 1,10–1,30 meter djupt. Nivån i botten av schaktet låg på 2,2–2,5 m.ö.h, dvs. schaktet faller något från nordväst mot sydost. Schaktet sträckte sig från platsen för en tidigare nedgrävd fettavskiljare (Einarsen 2008), till platsen för en norr om liggande för arbetsbod.

Ca 0,2 meter under dagens marknivå (asfalt och bärlager), i den södra delen av schaktet, påträffades ett ca 0,35 meter tjockt lager med stenar, tegel, kalkbruk och taktegel. Lagret sträckte sig ca två meter från tomtgränsen till Slottsträdgårdscaféet och ca 6 meter ot nordväst. I lagret fanns bl.a. medeltida tegelstenar och bemålat putsbruk (fnr. 10001).. Lagret tolkas som ett raseringslager, vilket sannolikt är lämningar efter en byggnad som varit placerad på bastion Carl Gustaf.

Fig. 4. Raseringsmaterial i den övre delen av schaktet. Kan vara lämningar efter en byggnad som varit placerad på bastion Carl Gustaf.

Under raseringslagret fanns ett ca 0,55–0,30 meter tjockt, något vattenavsatt grått utfyllnadslager med inlag av gödsel och torv. I lagret fanns en hank till en trefotsgröta av godstypen yngre rödgods (fnr. 10002), två flintavslag med retusch (fnr. 10004) samt enstaka inslag av djurben. Lagret har eventuellt tillkommit i samband med förbättringen av vallgravar och uppförandet av bastionen under andra hälften av 1600-talet. Lagret fanns i hela schaktets längdriktning, men tunnades ut något mot nordväst då det här delvis var bortgrävt.

Nederst i schaktet fanns ett ca 0,2 meter tjockt, mörkgrått, fett, något gödligt och torvaktigt, relativt poröst kulturlager med inslag av kalkbruk, tegelkross, träkol, stenar och djurben. Inslaget av lera och sand i lagret ökade mot nordväst. Lagret har möjligtvis avsatts i samband med nedrivningen av äldre (medeltida eller eftermedeltida) bebyggelse på platsen. Fynd av svallad, retuscherad flinta (fnr. 10003) i det nedre lagret antyder att lagret delvis är vattenavsatt.

Fig. 5. Den norra delen av schaktet vid Slottsträdgården. I botten av schaktet fanns ett kultur-lager.

Antikvarisk syntes

Schaktet i närheten av Slottsträdgårdscaféet i Kungsparken i Malmö var sannolikt placerat i kanten av den västra delen av Bastion Gustav, en av fyra bastioner som enligt ett beslut från år 1662 anlades utanför Malmöhus slott. På bastionerna anlades byggnader som behövdes för garnisonens underhåll. Det övre raseringslagret kan härröra från nedrivningen av bastionen och någon byggnad på bastionen under 1800-talet.

Det andra, något gödliga och torviga lagret, har sannolikt tillkommit i samband med uppförandet av bastionen under 1600-talet. Det nedersta lagret kan ha tillkommit i samband med nedrivningen av äldre bebyggelse på platsen. Endast ca 0,2 meter av lagret framkom i schaktet, vilket innebär att merparten av lagret är bevarat under de nedlagda ledningarna. I lagret fanns inga fynd som kan datera dess tillkomst.

Området bör även fortsättningsvis stå under antikvarisk övervakning.

Referenser

- Andrén, A. 1985. *Den urbana scenen. Städer och samhälle i det medeltida Danmark*. Acta Archaeologica Lundensia. Series in 8°. Nr. 13. Lund.
- Einarsen, C. *Slottsträdgårdscafét. Schaktning för tillbyggnad*. Arkeologisk förundersökning i form av schaktningsövervakning 2007. Malmö Kulturmiljö. Enheten för Arkeologi. Rapport 2008:085.
- Reisnert, A. 1993. Malmös östra delar under 1200-talet. *Elbogen 1993. Malmö fornminnesförenings årsskrift*.
- Reisnert, A. 2006. Från sillamarknad till garnisionstad. Larsson, S. (red.). *Liljan – Om arkeologi i en del av Malmö*. Riksantikvarieämbetet. Malmö Kulturmiljö. Lund.
- Rosborn, S. 1984. *Malmö. Den medeltida staden och dess omland*. RAÄ/SHM Rapport Medeltidsstaden 67. Stockholm.
- Thomasson, J. 2008. *S Villanorvm de Malmøghae - Landskap, urbanitet, aktörer och Malmö*. Andersson, H., Hansen, G. & Øye, I. (red). *De første 200 årene – nytt blick på 27 skandinaviske middelalderbyer*. UBAS. Nordisk 5. Universitetet i Bergen.
- Tomner, L. 1971. Malmö stads historia före 1500. De spridda dokumentens vittnesbörd. Bjurling, O. (red.) *Malmö Stads Historia I*. Malmö.

Administrativa uppgifter

Sydsvensk Arkeologi AB dnr:	100063
Länsstyrelsen i Skåne dnr:	431-9129-10
Datum för beslut:	2010-07-07
Projektnummer:	SA100063
Arkivnummer:	-
Län:	Skåne
Kommun:	Malmö
Socken:	Malmö
Fastighet:	Innerstaden 10:14 (Kungsparken)
Läge:	Ekonomiska kartan, blad 2C:23
Koordinatsystem:	RT 90 2,5 gon väst
X koordinat:	6167,33
Y koordinat:	1323,13
Höjdsystem:	Rikets
M ö.h.	3,5–2,2 m.ö.h.
Fältarbetstid:	2010-08-31–09-02
Antal arbetsdagar:	3
Antal arkeologtimmar:	14
Antal maskintimmar :	-
Exploateringsyta:	Ca 25 m ²
Undersökt yta:	Ca 25 m ²
Platschef:	Lars Jönsson
Personal:	Lars Jönsson, Lars Salminen, Per Sarnäs
Projektgrupp:	-
Underkonsulter:	-
Uppdragsgivare:	Malmö Stad/Gatukontoret
Tidigare undersökningar:	MK 382
Fynd:	SA100063: 10001-4. Förvaras å Malmö Museers magasin.
Dokumentationsmaterial:	15 st digitala bilder, Intrasisprojekt SA100063.
Kostnader:	23 100 kr

Sydsvensk Arkeologi AB

Rapporter 2010

1. Vintrie Park - område C3, Bunkeflo sn, UN 2009, Kristian Brink
2. Kv. Nereus 1, Malmö, FU 2009, Joakim Frejd
3. Hedmanska gården, hus E., Malmö, FU 2010, Joakim Frejd
4. Skanör 40:3 och 40:4, Skanörs sn, FU 2010, Joakim Frejd
5. Fosie kyrka, Fosie sn, FU 2009, Per Sarnäs
6. Helsingborg, Gamla Staden 8:1, Helsingborg, FU 2010, Jan Kockum
7. Litiska analyser, på uppdrag av Blekinge Länsmuseum, Anders Högberg
8. Baggers plats, Malmö, FU 2009, Joakim Frejd
9. Stora Hammar 16:136 – ledningsarbeten, Stora Hammar sn, FU 2010, Per Sarnäs
10. Järnålder i Kulladal, Fjälkinge sn, FU 2009-2010, Tony Björk
11. Kv. Kaninen, Malmö, SU 2010, Per Sarnäs
12. Kv. Frans Suell 14 i Malmö, Malmö, FU 2010, Jan Kockum & Lars Jönsson
13. Stadslämningar på Vä 66:2, Vä sn, FU 2010, Tony Björk
14. Härlöv 50:53, Kristianstad, FU 2010, Tony Björk
15. Renovering och dränering av Uppåkra kyrka 2009–2010, Uppåkra sn, FU 2009–2010, Jan Kockum
16. Yngsjö S:25, Åhus sn, FU 2010, Jan Kockum
17. Tosteberga 2:49, Trolle-Ljungby sn, SU 2010, Tony Björk
18. Kv. Månen 4, Åhus, FU 2010, Tony Björk
19. Nedra Glumslöv, Glumslövs sn, FU 2010, Jan Kockum
20. Fjärrvärme i Åhus medeltida gator, Åhus, FU 2010, Tony Björk & Ylva Wickberg
21. Värmekulvert och dränering inom Bollerups säteri, Bollerup sn, FU 2009–2010, Jan Kockum
22. Kv Lyckan 36 i Åhus, Åhus, FU 2010, Jan Kockum
23. Belysning av Ystads kloster, etapp 2, Ystad, FU 2010, Jan Kockum
24. Markbelysning vid Nosaby kyrka, Nosaby sn, FU 2010, Jan Kockum
25. Provgropar vid Västra Odarslövs kyrka, Odarslövs sn, FU 2010, Jan Kockum
26. Fjärrvärme i Åhus, Companiegatan, Åhus sn, FU 2010, Johan Dahlé
27. Skansgatan/Fjädergränd i Ystad, Ystad, FU 2010, Lars Jönsson
28. Söderport 11 i Malmö, Malmö, FU 2010, Lars Jönsson
29. Slottsträdgårdscaféet, Malmö, FU 2010, Lars Jönsson

